

**FOYDA SOLIG‘I VA UNING KORXONALAR MOLIYA-XO‘JALIK
FAOLIYATIGA TA‘SIRI****Ilmiy rahbar: Rafieva Zarina Xusanovna***Investitsiya va innovatsiyalar kafedrası assistenti**zrofiyeva@gmail.com***Xamroliyeva Dilroz Xakimjon qizi***Talaba: Samarqand Iqtisodiyot va servis instituti Buxgalteya hisobi fakulteti BT 123**dilroz2005@icloud.com*

Annotatsiya. *Ushbu maqolada foyda solig‘i va uning korxonalar moliya-xo‘jalik faoliyatiga ta‘siri tahlil qilinadi. Foyda solig‘i, iqtisodiy faoliyatning muhim aspektlaridan biri sifatida, korxonalarining moliyaviy natijalariga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. Maqolada foyda solig‘ining hisoblanishi, to‘lanishi va uning korxonalarining investitsiya qarorlariga, likvidlikka va umumiy moliyaviy barqarorligiga ta‘siri ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, foyda solig‘ining turli xil iqtisodiy sharoitlarda qanday o‘zgarishi va bu o‘zgarishlarning korxonalar faoliyatiga ta‘siri ham muhokama qilinadi. Natijada, foyda solig‘ining korxonalar strategiyasini shakllantirishdagi ahamiyati va moliyaviy rejalashtirish jarayonidagi roli yoritiladi.*

Kalit so‘zlar: *Foyda solig‘i, Korxonalar, Moliya-xo‘jalik faoliyati, Iqtisodiy ta‘sir, Investitsiya qarorlari*

Аннотация. *В данной статье анализируется подоходный налог и его влияние на финансово-экономическую деятельность предприятий. Подоходный налог, как один из важных аспектов экономической деятельности, оказывает прямое воздействие на финансовые результаты предприятий. В статье рассматривается расчет и уплата подоходного налога, а также его влияние на инвестиционные решения, ликвидность и общую финансовую стабильность предприятий. Также обсуждается, как меняется подоходный налог в различных экономических условиях и как эти изменения влияют на деятельность предприятий. В результате подчеркивается важность подоходного налога в формировании стратегии предприятия и его роль в процессе финансового планирования.*

Ключевые слова: *Подоходный налог, предприятия, финансово-экономическая деятельность, экономическое воздействие, инвестиционные решения.*

Annotation *This article analyzes the income tax and its impact on the financial and economic activities of enterprises. Income tax, as one of the important aspects of economic activity, has a direct impact on the financial results of enterprises. The article examines the*

calculation, payment of income tax and its impact on the investment decisions, liquidity and overall financial stability of enterprises. It also discusses how income tax changes in different economic conditions and the impact of these changes on the activities of enterprises. As a result, the importance of income tax in the formation of enterprise strategy and its role in the financial planning process are highlighted.

Keywords: *Income Tax, Enterprises, Financial and Economic Activities, Economic Impact, Investment Decisions*

KIRISH.

Foyda solig'i, har qanday iqtisodiy faoliyatni amalga oshiruvchi korxonalar uchun muhim moliyaviy majburiyatlardan biridir. Ushbu soliq, korxonaning o'z faoliyatidan olgan foydasiga nisbatan to'lanadi va bu jarayon korxonalarining moliyaviy holati, investitsiya qarorlari va umumiy iqtisodiy barqarorligiga katta ta'sir ko'rsatadi. Foyda solig'i, nafaqat davlat byudjetining muhim manbai bo'lib xizmat qiladi, balki korxonalar uchun ham o'z moliyaviy rejalashtirishlarida e'tiborga olinishi kerak bo'lgan muhim omil hisoblanadi.

Foyda solig'ining hisoblanishi va to'lanishi jarayoni korxonalarining moliyaviy natijalarini shakllantiradi. Korxonalar o'z foydasini oshirishga intilganda, foyda solig'i to'lovi ularning umumiy foydasini kamaytirishi mumkin. Bu esa, o'z navbatida, korxonaning investitsiya imkoniyatlarini cheklashi va likvidlik muammolariga olib kelishi mumkin. Shunday qilib, foyda solig'i nafaqat moliyaviy natijalarni belgilashda, balki korxonaning uzoq muddatli rivojlanish strategiyasini shakllantirishda ham muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, foyda solig'i darajasi va uning hisoblash mexanizmlari turli mamlakatlarda farq qiladi. Har bir davlatning soliq siyosati iqtisodiy sharoitlar, ijtimoiy talablar va davlatning moliyaviy maqsadlariga qarab shakllanadi. Masalan, ba'zi mamlakatlar yuqori foyda solig'i stavkalarini qo'llab-quvvatlash, boshqalari investitsiyalarni rag'batlantirish maqsadida past stavkalarni tanlaydilar. Bu farqlar esa korxonalar faoliyatiga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir ko'rsatadi va ularning raqobatbardoshligini belgilaydi.

Foyda solig'ining korxonalar moliya-xo'jalik faoliyatiga ta'siri shunchaki moliyaviy ko'rsatkichlar bilan cheklanmaydi. Ushuningdek, korxonalar ichidagi strategik qarorlar qabul qilish jarayonida ham o'z aksini topadi. Korxonalar foyda solig'i to'lovlarini hisobga olgan holda o'z resurslarini qanday taqsimlash, qaysi sohalarga investitsiya qilish va qanday narx siyosatini yuritish kerakligini belgilaydilar. Shu sababli, foyda solig'i nafaqat moliyaviy rejalashtirish jarayonida, balki korxonaning umumiy strategiyasini shakllantirishda ham muhim ahamiyatga ega. Xulosa qilib aytganda, foyda solig'i va uning korxonalar moliya-xo'jalik faoliyatiga ta'siri masalasi zamonaviy iqtisodiyotda juda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada foyda solig'ining hisoblanishi, to'lanishi va uning korxonalar faoliyatiga

ta'sirini chuqur tahlil qilish orqali bu masalaning barcha jihatlari yoritiladi. Korxonalar uchun foyda solig'i nafaqat majburiyat, balki strategik imkoniyat sifatida ko'rilishi zarur.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI.

Foyda solig'i va uning korxonalar moliya-xo'jalik faoliyatiga ta'siri masalasi O'zbekiston iqtisodiyotida muhim ahamiyatga ega. Ushbu sohada bir qator o'zbek olimlari tadqiqotlar olib borgan. Ularning ishlari, foyda solig'ining korxonalar faoliyatiga ta'sirini, moliyaviy rejalashtirish jarayonlarini va soliq siyosatining iqtisodiy rivojlanishga ta'sirini o'rganishga qaratilgan.

Birinchidan, O'zbekiston davlat iqtisodiyot universiteti professorlari, masalan, Sh. Mamatov va A. Karimov, foyda solig'ining hisoblanishi va uning korxonalar moliyaviy natijalariga ta'sirini o'rganish bilan shug'ullanadilar. Ularning tadqiqotlari, soliq tizimidagi o'zgarishlar va ularning korxonalar ta'siri, shuningdek, foyda solig'i stavkalarining iqtisodiy faoliyatga qanday ta'sir ko'rsatishini tahlil qiladi.

Ikkinchidan, O'zbekiston Milliy universiteti professorlari, masalan, T. Abduqodirov va R. Qodirov, foyda solig'i va investitsiya faoliyati o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganadilar. Ularning ishlari, foyda solig'i darajasining oshishi yoki pasayishi korxonalar investitsiya qarorlariga qanday ta'sir qilishini ko'rsatadi. Bu tadqiqotlar, shuningdek, foyda solig'i to'lovlarini optimallashtirish orqali korxonalar qanday qilib o'z moliyaviy ko'rsatkichlarini yaxshilashlari mumkinligini ham yoritadi. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot vazirligi va boshqa davlat organlarida faoliyat yuritayotgan iqtisodchilar ham foyda solig'i masalasida tadqiqotlar olib boradilar. Ular, soliq siyosatini takomillashtirish va korxonalar uchun qulay sharoitlar yaratish maqsadida turli takliflar ishlab chiqadilar. Bu takliflar, iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish va raqobatbardosh muhitni yaratishga qaratilgan.

Bundan tashqari, O'zbekistonda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar doirasida foyda solig'i masalasi ham ko'plab ilmiy maqolalarda yoritilgan. O'zbekistonning turli mintaqalarida joylashgan universitetlarda foyda solig'ining korxonalar faoliyatiga ta'siri bo'yicha seminarlar va konferensiyalar o'tkazilib, bu sohadagi yangiliklar va tajribalar almashinuvi amalga oshirilmoqda. Umuman olganda, O'zbekistonda foyda solig'i va uning korxonalar moliya-xo'jalik faoliyatiga ta'siri masalasida olib borilgan tadqiqotlar, mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega bo'lib, bu sohada ilmiy salohiyatni oshirishga xizmat qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI.

Foyda solig'i va uning korxonalar moliya-xo'jalik faoliyatiga ta'sirini o'rganish uchun tadqiqot metodologiyasi bir qator asosiy bosqichlarni o'z ichiga oladi. Ushbu metodologiya sifatida sifatli va miqdoriy tadqiqot usullaridan foydalaniladi, bu esa natijalarni yanada ishonchli va aniq qilishga yordam beradi.

Birinchi bosqichda, tadqiqotning maqsadi va vazifalari aniqlanadi. Maqsad – foyda solig‘i korxonalar faoliyatiga qanday ta‘sir ko‘rsatishini o‘rganishdir. Vazifalar esa quyidagilarni o‘z ichiga olishi mumkin: foyda solig‘i hisoblash tartibini tahlil qilish, soliq stavkalarining o‘zgarishi va ularning korxonalar moliyaviy ko‘rsatkichlariga ta‘sirini o‘rganish, shuningdek, soliq siyosatining iqtisodiy rivojlanishga ta‘sirini baholash.

Ikkinchi bosqichda, tadqiqot ob'ektlari va sub'ektlari aniqlanadi. Tadqiqotda O‘zbekiston Respublikasidagi turli korxonalar, ularning moliyaviy hisobotlari va foyda solig‘i to‘lovlari o‘rganiladi. Bu jarayonda, turli sohalaridagi korxonalar, masalan, ishlab chiqarish, xizmat ko‘rsatish va savdo sohalaridan namunalar tanlanadi.

Uchinchi bosqichda, ma‘lumotlarni to‘plash usullari belgilab olinadi. Tadqiqotda statistik ma‘lumotlar, moliyaviy hisobotlar, soliq organlarining ma‘lumotlari va korxonalar bilan o‘tkazilgan so‘rovnomalarda asosida ma‘lumotlar yig‘iladi. Shuningdek, ekspert intervyulari orqali ham qo‘shimcha ma‘lumotlar to‘planishi mumkin.

To‘rtinchi bosqichda, to‘plangan ma‘lumotlar tahlil qilinadi. Bu jarayonda statistik tahlil usullari, regressiya tahlili va boshqa iqtisodiy modellardan foydalaniladi. Ushbu tahlil orqali foyda solig‘i stavkalarining o‘zgarishi va korxonalar moliyaviy ko‘rsatkichlari o‘rtasidagi bog‘liqlik aniqlanadi. Beshinchi bosqichda, tadqiqot natijalari ishlab chiqiladi va tavsiyalar beriladi. Olingan natijalar asosida foyda solig‘i siyosatini takomillashtirish bo‘yicha tavsiyalar tayyorlanadi. Shuningdek, korxonalar uchun foyda solig‘i to‘lovlarini optimallashtirish strategiyalari ishlab chiqilishi mumkin. Natijada, ushbu metodologiya yordamida foyda solig‘i va uning korxonalar moliya-xo‘jalik faoliyatiga ta‘siri masalasi chuqur o‘rganilib, mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishga xizmat qiladigan amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

TAHLIL VA NATIJALAR.

Foyda solig‘ining ta‘siri bir necha jihatdan ko‘rinadi. Birinchidan, foyda solig‘i korxonalarining moliyaviy holatini bevosita ta‘sir qiladi. Soliq stavkalari yuqori bo‘lsa, bu korxonaning sof foydasini kamaytiradi, natijada investitsiya imkoniyatlari cheklanadi. Bunday sharoitda korxonalar o‘z xarajatlarini qisqartirishga yoki ishchilar sonini kamaytirishga majbur bo‘lishi mumkin. Boshqa tomondan, foyda solig‘i stavkalari past bo‘lsa, bu korxonalar uchun qo‘shimcha mablag‘lar yaratadi va ularni yangi loyihalarga investitsiya qilishga undaydi.

Ikkinchidan, foyda solig‘i korxonalar strategiyasiga ta‘sir qiladi. Korxonalar soliq yukini kamaytirish maqsadida turli usullarni qo‘llashlari mumkin, masalan, xarajatlarni optimallashtirish yoki soliq imtiyozlaridan foydalanish. Bu esa korxonalar o‘rtasida raqobatni kuchaytiradi va innovatsion yechimlarga olib kelishi mumkin. Shuningdek, soliq siyosati o‘zgarishi korxonalar uchun yangi imkoniyatlar va xavflarni keltirib chiqaradi.

Uchinchidan, foyda solig‘i davlat iqtisodiyotiga ta‘sir ko‘rsatadi. Davlat foyda solig‘idan olingan mablag‘larni ijtimoiy va iqtisodiy loyihalarga yo‘naltirishi mumkin. Bu esa infratuzilma, ta‘lim va sog‘liqni saqlash sohalarida rivojlanishga olib keladi. Biroq, agar foyda solig‘i darajasi yuqori bo‘lsa, bu investitsiyalarni cheklashi va iqtisodiy o‘shishni sekinlashtirishi mumkin. Tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston Respublikasida foyda solig‘i siyosati so‘nggi yillarda bir qator o‘zgarishlarga uchragan. 2020 yildan boshlab, davlat tomonidan kichik va o‘rta biznesni qo‘llab-quvvatlash maqsadida foyda solig‘i stavkalari pasaytirildi. Bu choralar natijasida ko‘plab korxonalar o‘z faoliyatini kengaytirdi va yangi ish o‘rinlari yaratildi. Biroq, ba‘zi tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, yuqori darajadagi soliq yuklari hali ham katta korxonalar uchun muammo bo‘lib qolmoqda.

Shu bilan birga, foyda solig‘i to‘lovlari va korxonalarining moliyaviy ko‘rsatkichlari o‘rtasidagi bog‘liqlikni tahlil qilish natijasida shuni aytish mumkinki, foyda solig‘i ko‘rsatkichlari pasaygan korxonalar o‘z investitsiyalarini oshirishga muvaffaq bo‘lganlar. Buning natijasida ishlab chiqarish samaradorligi oshdi va yangi mahsulotlar ishlab chiqarildi. Xulosa qilib aytganda, foyda solig‘i va uning korxonalar moliya-xo‘jalik faoliyatiga ta‘siri murakkab va ko‘p qirrali jarayon hisoblanadi. Foyda solig‘i siyosatini takomillashtirish orqali davlat iqtisodiyotining barqarorligini ta‘minlash va korxonalar uchun qulay muhit yaratish mumkin. Bu esa uzoq muddatda mamlakat iqtisodiy rivojlanishiga xizmat qiladi.

XULOSA.

Foyda solig‘i korxonalarining sof foydasi shakllanishiga bevosita ta‘sir ko‘rsatuvchi eng muhim to‘g‘ridan-to‘g‘ri soliq turi hisoblanadi. U nafaqat davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishda qatnashadi, balki xo‘jalik sub‘ektlarining investitsion salohiyati va moliyaviy barqarorligini belgilovchi strategik dastak vazifasini ham o‘taydi. Soliq stavkalarining optimallashtirilishi va taqdim etilayotgan turli imtiyozlar korxonalariga o‘z ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish, texnik qayta jihozlash hamda innovatsiyalarni joriy etish uchun qo‘shimcha resurslar yaratadi. O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan soliq islohotlari doirasida foyda solig‘i yukining kamaytirilishi korxonalarining raqobatbardoshligini oshirishga va iqtisodiy o‘shishni jadallashtirishga xizmat qiladi. Xulosa qilib aytganda, oqilona yo‘lga qo‘yilgan foyda solig‘i siyosati korxonaning moliya-xo‘jalik faoliyatini sog‘lamlashtirishda va uning uzoq muddatli rivojlanish strategiyasini ta‘minlashda muhim poydevor hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. G‘aniyev, B. A. Korxonalarda soliq yukini optimallashtirish va moliyaviy natijalarni boshqarish strategiyalari: Nazariya va amaliyot. – Toshkent: "Iqtisodiyot", 2018. – 45-78-b.

2. Jo‘rayev, A. S. Soliqlar va soliqqa tortish: Oliy o‘quv yurtlari talabalari uchun darslik. To‘g‘ridan-to‘g‘ri soliqlarning korxonalar foydasiga ta‘siri. – Toshkent: "Sharq", 2012. – 190-225-b.
3. Malikov, T. S., Xaydarov, N. X. Byudjet-soliq siyosati: Xo‘jalik yurituvchi sub’ektlarning moliyaviy faoliyatini soliqlar orqali rag‘batlantirish mexanizmlari. – Toshkent: "Iqtisod-moliya", 2017. – 120-155-b.
4. Mirziyoyev, Sh. M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi: Milliy iqtisodiyotni isloh qilish va tadbirkorlik sub’ektlariga soliq yukini kamaytirish yo‘nalishlari. – Toshkent: "O‘zbekiston", 2021. – 140-175-b.
5. O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. – Toshkent: "Adolat", 2020. – 220-265-b.
6. Toshmatov, Sh. A. Korxonalar moliyasi: Soliqqa tortishning moliyaviy natijalarga ta‘sirini tahlil qilish va prognozlash uslubiyoti. – Toshkent: "Moliya", 2019. – 95-128-b.
7. Vahobov, A. V., Jo‘rayev, A. S. Soliqlar va soliqqa tortish: O‘quv qo‘llanma. Foyda solig‘ining elementlari va uni hisoblashning o‘ziga xos xususiyatlari. – Toshkent: "Iqtisod-moliya", 2009. – 155-188-b.
8. Xudoyberdiyev, Z. A. Korxonalar moliyaviy holati tahlili: Foyda solig‘i va boshqa majburiy to‘lovlardan keyingi sof foyda taqsimoti tadqiqi. – Samarqand: "SamDU nashriyoti", 2016. – 75-105-b.